

**ВАРНЕНСКИ СВОБОДЕН УНИВЕРСИТЕТ
„ЧЕРНОРИЗЕЦ ХРАБЪР“
ФАКУЛТЕТ „МЕЖДУНАРОДНА ИКОНОМИКА
И АДМИНИСТРАЦИЯ“
КАТЕДРА „АДМИНИСТРАЦИЯ, УПРАВЛЕНИЕ
И ПОЛИТИЧЕСКИ НАУКИ“**

ТАЛ ЯААР-ВАЙСЕЛ

**ИНТЕГРИРАН ПОДХОД ЗА КООПЕРИРАНЕ
В ПЛАНИРАНЕТО НА ГРАНИЧНИТЕ РАЙОНИ**

АВТОРЕФЕРАТ

**за придобиване на образователна и научна степен „доктор“
Професионално направление 3.7 „Администрация
и управление“**

**Докторска програма „Организация и управление извън сферата
на материалното производство“**

Научен ръководител:

Доц. д-р Магдалена Иванова

Рецензенти:

Доц. д-р Кремена Андонова

Доц. д-р Татяна Даскалова

Варна, 2017

Дисертационният труд с обем 213 страници се състои от въведение, три глави, заключение, списък на използваните литературни източници, 5 схеми и илюстрации, разположени в текста, списък на проведени 3 интервюта, 15 приложения в края на дисертацията, кратък обзор (резюме). Съдържанието на главите се разпределя на отделни параграфи, в края на всяка глава са направени конкретни изводи. Списъкът на използваните източници се състои от 72 заглавия на английски език и 17 от интернет.

Дисертационният труд е обсъден в катедра „Администрация, управление и политически науки“, факултет „Международна икономика и администрация“ на Варненския свободен университет „Черноризец Храбър“ и е допуснат до защита пред научно жури.

Авторът на докторската дисертация се обучава на самостоятелна подготовка в катедра „Администрация, управление и политически науки“.

Публичната защита ще се проведе на 03.11.2017 г. в Заседателната зала на Ректората на ВСУ „Черноризец Храбър“.

Материалите, свързани със защитата на дисертационния труд, са достъпни в кабинет 201 във ВСУ „Черноризец Храбър“ и на сайта www.vfu.bg.

I. ОБЩО ОПИСАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Въведение

Много от граничните райони, като част от територията на съответните държави, често са подценявани и подлагани на кръвопролития или натиск в миналото, а в съвременното се превръщат в зони на развитие и център на процесите за сътрудничество.

В други райони в света отворени граници се затварят и са под строго наблюдение, което например се случва с границите на САЩ след септември 1991 г. Интензификация на подобни процеси се наблюдава в последните години в рамките на Европейския съюз и извън него. Сходни тенденции се забелязват в пограничните региони на Израел и като цяло в световен мащаб, защото границите драматично променят спецификата си в последното десетилетие.

Ерата на глобализацията, развитието на технологиите за трансфер на информация, общите икономически интереси, международното сътрудничество в областта на екологията, бежанците и работниците мигранти, както и общите интереси за защита от терористични атаки или трафик на наркотици са фактори, които подпомагат развитието на взаимодействие и партньорство между граничните региони.

2. Актуалност и значимост на темата на изследването

Трансграничното сътрудничество насърчава преодоляването на регионалните конфликти и подпомага регионалното развитие чрез прецизно планиране и улесняване разрешаването на регионални проблеми: обществени, екологични, икономически. Партньорското взаимодействие в граничните региони може да окаже въздействие в множество области: ползването на земите и населяването им, икономическата активност, транспортните и екологичните системи и др. През втората половина на 20 век и дори в по-голяма степен през 21 век нараства броят на подобни сътрудничества при планиране и реализиране развитието на трансграничните райони.

В научноизследователската литература са приети термините, които изразяват уникалността на граничните региони: „гранична

територия“, „погранична зона“. Наскоро е въведен и терминът „пограничен“ (*'bordering'*)¹ за уточняване на геополитическото значение на регионалното развитие и политиките за трансгранично сътрудничество, които се прилагат в Европейския съюз. Наскоро публикувано изследване определя този тип сътрудничество с термина „свързване на границите“ (*'bridging borders'*)², като по този начин изразява „новия дух“ при осмисляне на границите.

Дисертационният труд показва как планирането на околната среда е инструментът за постигане на възможностите за бъдещо трансгранично сътрудничество. Мисленето, ориентирано към планиране, в настоящия момент поставя основите на бъдещата реалност на мирно съжителство, в съответствие с което, рано или късно, ще се осъществят отворени граници при различни нива на планиране в Израел: националните и местните органи, отговорни за планирането, ще положат основата на трансграничното взаимодействие и партньорство.

3. Обект и предмет на изследването

Обект на изследването на дисертацията е трансграничното сътрудничество в планирането на граничните райони, дори и за тези, в които няма директно установено трансгранично сътрудничество.

Предмет на изследването е възможността за прилагане на нови подходи и модел за планиране за развитие на трансграничното сътрудничество в райони, които са били със затворени граници в близкото минало, както и в тези, които все още остават като райони с проблемни или затворени граници.

От позицията на Израел е впечатляваща способността на Европа да преодолее историческото минало и да установи трансгранични партньорства. Региони, които в близкото минало са били периферия на страните и обект на конфликти, в съвременността придобиват централно значение и илюстрират позитивен пример за

¹ **Scott, J. W.** (2010). *Borders, Border Studies and EU Enlargement*. Karelian Institute, University of Joensuu, Finland.

² **Popescu, G.** (2012). "Bridging Borders the Cross Border Cooperation Paradigm", *Bordering and Ordering the Twenty First Century Understanding Borders*. Rowman & Littlefield publishers, UK.

сътрудничество, какъвто е „триъгълникът“ на границите между Франция, Германия и Швейцария.

4. Изследователски проблем

Изследователският проблем на тази дисертация е резултат от необходимостта от подробен анализ и проучване на управлението на планирането и модела за трансграничното планиране на граничните райони. В тези райони може да се постигне трансгранично сътрудничество, което да доведе до икономически и съответно социални ползи за гражданите от двете страни на границата, въпреки че последните може да са все затворени. Например в миналото границата между Израел и Ливан беше известна, въпреки военното положение между страните, като „Добрата ограда“ (Good Fence), което даде възможност за местно икономическо сътрудничество и беше от полза за гражданите от двете страни на границата. Днес „Добрата ограда“ изглежда далечна мечта и сътрудничество не съществува.

Граничните региони са подценявани, проблемите в тези области все още не намират решение, защото не съществува обща посока на развитие и удовлетворяване на потребностите, както и не се проявява целенасочено мислене в дългосрочна перспектива за общо бъдеще.

5. Авторова теза

Дисертационният труд представя и защитава начина, по който „оптимистичното“ планиране прави възможни бъдещите партньорски взаимодействия в развитието на трансграничните райони, както и възможността да се приложи съществуващият европейски опит от последните десетилетия, което ще подпомогне създаването на успешно сътрудничество в пограничните региони и особено в страна, каквато е Израел, с райони с все още затворени граници.

Трансграничното сътрудничество допринася за развитието на даден регион/район и благополучието на неговите жители, поради което институциите, планиращи трансграничното сътрудничество, трябва да имат възможността да превъзмогнат различията между двете страни на границата и да осъзнаят необходимостта да

преодолеят влиянието на границата. Различията представляват предизвикателство, но са и катализатор на опита за трансгранично сътрудничество. Възможни са промени в посоката на планиране на регионите, които са били със затворени граници в миналото, с оглед на създаването на основите на бъдещи съвместни дейности в пограничните райони.

6. Цел и задачи на дисертационния труд

Основната цел на дисертационния труд е изследване на съществуващите процеси на трансгранично сътрудничество по отношение на планирането и развитието на граничните региони на различни европейски страни и влиянието, което оказват границите върху пресичащи се територии. Изследователският труд има за цел да предложи изводи и заключения, свързани както с възможностите за партньорство, така и с предлагането на **модел** за трансгранично сътрудничество в планирането и развитието на граничните региони в Израел.

Целта на научното изследване включва още и предоставянето на възможност за популяризиране на граничните региони, които страдат от периферни влияния и са пренебрегвани, като се предложат модели на планиране в полза на жителите и околната среда – първо, чрез изучаване на европейския опит, след което се изследват плановете на граничните региони в Израел и не на последно място – чрез сравнение (по отношение на Израел) с опита на България в трансграничното сътрудничество. По този начин се цели да се открият значението и възможностите за трансгранично сътрудничество, които преодоляват трудностите и препятствията за осъществяването му. Научното изследване предоставя практически инструментариум за планиране в граничните региони, насочен към вземащите решения по отношение на правенето на регионални политики.

Задачите на изследването са:

1. Да се проучат съществуващи трансгранични сътрудничества (ТГС) в Европа и да се направят изводи от тези процеси, като се анализират възможности за тяхното прилагане при планирането на граничните райони в Израел.

2. Да се представи възможност за прилагане на нови подходи при кооперирането на граничните райони.

3. Да се изследват и представят подобни ситуации в развитието на граничните райони в България и Израел.

4. Да се разработи един практически и полезен **модел** на планиране в допълнение към научното изследване.

5. Да се представи интегрираният подход като възможност за планиране на граничните райони.

6. Да се представи интегрираният подход като средство за трансгранично сътрудничество при екологичното планиране.

Екологичното планиране на околната среда в демократичните системи по природа има интегративен характер: комбинира различни нива на планиране – от държавно/правителствено до планиране от местните власти, неправителствени организации и граждани. Именно тази интегративна същност, както изследването доказва, е едно от затрудненията при трансграничното сътрудничество поради необходимостта от съгласуваност на поне две, а често и три различни системи на управление. Ето защо една от препоръките на изследването, основаваща се на необходимостта от решаване на общи проблеми от двете страни на границата, е създаването на граничен регион като единица за планиране с единен орган за планиране.

Интегрираният подход акцентира върху необходимостта от координиране на дейностите на различните органи за планиране в единна система за управление. Подобна система цели да предостави значима роля на местното население в планирането, вземането на решения и реализирането на програмите за развитие на регионите. Интегрираният подход в планирането насърчава смяната на начина на формулиране на политики от „отгоре-надолу“ (top down) към „отдолу-нагоре“ (bottom up) и като цяло се разглежда като начин за подобряване на общественото благополучие в социален, икономически и екологичен аспект.³ Интеграцията осигурява желани резултат във всички негови форми: икономически, екологични, пространствени, управленски, социални, културни, технологични и

³ Mataire, M. (2017) The importance of an integrated approach in rural planning and development. Academia.edu\3490836.

политически, включени в рамката за вземане на решения и отворени за участие от всички заинтересовани страни⁴.

7. Методология на изследването

Методологията включва:

Изследване на примери на сътрудничество в процесите на планиране на физическата среда и разработване на програми за развитието на граничните региони. Разгледани са и взаимодействия и инициативи за изграждане на обща инфраструктура, съвместно индустриално и жилищно строителство, както и въздействието на мерки за сътрудничество с очевидни резултати в съвременността или с възможни бъдещи резултати.

Анализ на трудностите при установяването на сътрудничество, целите на съвместните дейности, трансграничното планиране в зависимост от времевата скала – от началото на градивните взаимодействия и съвместните дейности в граничните региони до заключенията и изводите, осъществени след многогодишни процеси на сътрудничество.

Проучване на примери от различни места/територии (Case Studies) в Европейския континент от края на Втората световна война до днешни дни, при които са налице взаимодействия в планирането и развитието, като специално внимание е отделено на български проекти за трансгранично сътрудничество. Примерите са подбрани така, че да представят разнообразието на географски региони, видове граници и степен на напредък в сътрудничеството.

Обширни проучвания в научната литература по темата: в областта на географията, екологията, регионалното планиране – от класическата литература, която е основополагаща за изследването на граничните региони, до съвременни публикации, които адресират специфични теми в рамките на съдържателния обхват на настоящия научен труд. Проучени са планове за развитие, разработени от съответните отговорни органи в различни страни в света, и са представени като обширен обзор в раздел „Преглед на

⁴ Lorton consulting, Principles of integrated tourism planing (Part Two).
<http://tourismplanningprofessionals.com/?p=383>

научната литература“ и в задълбоченото проучване на научните изследвания в Европа.

Преглед на официалните национални и местни планове за териториално устройство на Израел. В допълнение са проучени и плановете на транспортните органи за пътищата и влаковите линии.

Интервюта. За целите на изследването са *проведени задълбочени интервюта с експерти по планиране, които са партньори по отношение на целевото трансгранично планиране в Израел.* Очертани и определени са „фактите в областта“, чрез които се създават плановете за сътрудничество. Интервютата са структурирани по такъв начин, че да е възможно задълбочено изследване на процесите на вземане на решения, инициативите и изпълнението им. Обект в интервютата освен представяне на плановете за развитие са и въпроси, които възникват преди одобряването на плановете.

Поради интердисциплинарния характер на изследването са приложени две класификации: Планиране на околната среда и Политическа география.

Приложен е интегриран преглед на множество теми и е отчетена всяка от областите на географско познание като основа на интегрирания подход.

8. Ограничения на проблемния обхват на дисертационния труд

Ограниченията на проблемния обхват имат за цел това изследване да се конкретизира върху най-важните аспекти на теорията на трансграничното сътрудничество както и върху необходимостта да се обосноват възможностите за прилагане на интересни европейски практики в Израел.

Изследването е *ограничено във времето и пространството* – края на Втората световна война е отправната точка при проучване на промените в Европа относно функциите на границите: границите, които са били затворени или се отварят, и мобилността на хора и в двете посоки, с която се осъществява началото на трансграничното сътрудничество. Втората историческа забележителност е падането на Желязната завеса, което води до промяна на

граничните функции. Изследването представя и последните раз-
вития относно природата на границите.

Пространствените ограничения се определят, от една страна,
от *Европейския континент, от друга страна, от израелските*
границы. Трудно е да се дефинират „граничните зони“. Експертите
се позовават на определението „район, който е засегнат от бли-
зостта му до границата“, като в някои случаи обхватът е едва
няколко километра, а в други е възможно да бъде стотици
километри.

Това изследване *се фокусира предимно върху трансгранич-*
ното сътрудничество в областта на плановете за опазване на
околната среда в Израел, въпреки че има примери за такова
сътрудничество в областта на културата, образованието и др.

Не са проучени всички възможни примери на трансгра-
ничното сътрудничество във всички страни – членки на Европей-
ския съюз – представените примери са подбрани.

II. ОБЕМ И СТРУКТУРА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Дисертационният труд е с обем 213 страници, като включва
въведение, три глави със съответни тематични акценти, уникален
модел за планиране в пограничните региони и заключение.
Включени са списък с научна литература и интернет източници, 15
приложения и резюме.

Съдържание и структура на дисертационния труд:

Глава първа. Граничните райони от конфликти към
сътрудничество

1.1. Граници и гранични райони

1.2. Трансгранични конфликти

1.3. итие на граничните райониПланиране и разв

- Инструменти за разрешаване на трансгранични конфликти
- Организации, които работят за смекчаване на трансгра-
ничните конфликти
- „Паркове на мира“ – инструмент за смекчаване на транс-
граничните конфликти

1.4. Трансгранично сътрудничество на границата между Израел и Йордания

1.5. Обобщение и заключения

Глава втора. Трансгранично сътрудничество в Европа и в Израел

2.1. Сътрудничество между граничните региони в Европа

- Долината на река Роя, граница между Италия и Франция
- Мрежови граници (metro borders) – границата на Люксембург и моделът на интегрирана концепция за бъдещо развитие на регионите „Град 2030“ ("Stadt 2030"): границата между Германия, Полша и Република Чехия

- Европейската програма за транснационално сътрудничество „Дунав“ 2014–2020

2.2. трансгранично планиране в Израел

- Национални и местни планове за регионално развитие и административно-териториално устройство

- Планиране на транспортна инфраструктура

2.3. Обобщение и заключения

Глава трета. Сравнително изследване на граничните райони на България и Израел

3.1. Установяване на границите, история и география на българските и израелските граници

- 1990–2016: промяна на характеристиките на границите

3.2. Сътрудничество в планирането и развитието на граничните региони в България в 21 век

ОБОБЩЕНИЕ И ЗАКЛЮЧЕНИЯ

- Модел за планиране в граничните региони

- Дискусия

БИБЛИОГРАФИЯ И ИНТЕРНЕТ РЕСУРСИ

ПРИЛОЖЕНИЯ

III. КРАТКО ИЗЛОЖЕНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Първа глава: „Граничните региони от конфликти към сътрудничество“

В тази глава е представен преглед на научните изследвания за границите, граничните региони и съществуващите конфликти. Подобни проблеми и сходни въпроси възникват в различни райони в света и през различни исторически периоди.

Темата за границите обширно се изследва в началото на 21 век. Например книгата на Вастл-Уолтър (Wastl-Walter)⁵ обхваща преглед на тридесет научни изследвания, чийто обект са различните аспекти на съвременните граници. Това изследователско богатство предполага прилагане на способността да трансферираме наличните проучвания по отношение на една граница като възможни предположения и изводи относно други граници. В частта от книгата, написана от Нюман (Newman)⁶, е отбелязано, че е възможно да се включат същностни общи характеристики за границите независимо от наличните различия между тях; дори и да няма единен модел, винаги има „нас“ и „тях“ или „тук“ и „там“. За разлика от това твърдение, Паси (Paasi) настоява, че едва ли има обща теория, приспособима към всяко място, тъй като сложността на всяка граница е сходна с комплексния характер, който е присъщ за другите гранични региони⁷.

Процесите на промяна на границите, премахване на някои и определяне на други, съществуват до края на 20 век и началото на 21 век. Регионите намират нови предизвикателства във възможността за сътрудничество в планирането и развитието. Представен е един уникален случай, който показва, че опазването на природата е средство за насърчаване на сътрудничеството и може да преобърне нагласите, защото позитивните взаимодействия се осъществяват преди цялостните процеси на мирно съжителство дори при враждебните граници в света. По границата между Израел и Йордания се правят различни опити за сътрудничество, чрез които е възможно

⁵ **Wastl-Walter, D.** (2011) *The Ashgate Research Companion to Border Studies*, Ashgate, UK.

⁶ Пак там.

⁷ **Paasi, A.** (2011) *A Border Theory: An Unattainable Dream or a Realistic Aim for Border Scholars?* – in: Wastl-Walter, D. Op. cit., pp. 11–31.

да се разберат трудностите и препятствията, които съществуват в граничните райони на Израел.

Специално внимание е отделено на инструментите за разрешаване на конфликти и методите на прилагането им: разрешаването на трансграничните конфликти е първостепенно предизвикателство при планирането. Различията между граничните региони – като обхват, местонахождение, икономически характеристики и значимост от гледна точка на страните, в които се намират, предпоставят широка вариативност на методите за планиране и начините на разрешаване на конфликтите. Описани са два типични метода: изграждането на консенсус като вид процес на медиация, приложим е при конфликти с множество страни и по множество теми, подходящ е за предотвратяване на конфликти и в бъдеще и се формира чрез преговори между различни заинтересовани страни, което позволява съвместно формулиране на решенията. Взетите решения са основа за последващи договори за сътрудничество. Например Сускинд (Susskind) публикува модел за преговори по отношение на трансгранични екологични проблеми и предлага иновативен подход в глобалното сътрудничество, като вижда ново предизвикателство в международните преговори в резултат на общия интерес от разрешаването на съществуващите екологични проблеми. Според Сускинд създаването на споразумения, в които има участие на редица ключови заинтересовани страни, които не са представители на правителствата, може да преодолее трансграничните екологични затруднения⁸.

Подходът на интегрирани преговори се фокусира върху сътрудничеството между страните за реализиране на „плеяда“ от такъв вид постижения, че и двете страни да спечелят и ползите да се увеличат. Необходимо е да се определят какви са различията и какви са споделените ценности, за да се съчетаят интересите. Сред предимствата на интегрираните преговори е способността да се променят позициите и да се улеснят бъдещите дебати, което е от съществено значение за смекчаване на трансграничните конфликти.

⁸ **Susskind, L.** (2002) *Transboundary Environmental Negotiation: New Approaches to Global Cooperation*, Jossey-Bass. US.

При разрешаването на трансграничните конфликти се предпочита подходът на интегрираните преговори за сметка на деструктивните, при които се прилага стратегията на недоверието. В основата на интегрирания подход е предположението, че е възможно осъществяване на целите по начин, по който конкуренцията се съчетава с партньорството при най-добронамерени усилия от страна на преговарящите, така че да може да се удовлетворят очакванията на всички страни. Подходът не предполага задължително да се „скрият картите“ от другата страна или да се предизвика другата страна да разкрие повече от желаното, защото се приема с пълно съзнание, че преговорите не са война, в която всяка страна защитава само собствените си интереси. Концепцията в подхода е, че няма губещи и печеливши, тъй като целта е да се постигне споразумение, което е еднакво добро и за двете страни.

Много често при трансграничните конфликти е налице мултикултурно преговаряне – комбинация от културни концепти в рамките на водене на преговори. Налага се такъв тип мислене, който развива културата и води до промени в начина за справяне с конфликтни ситуации. Културната интеграция довежда до ново действие при преговарянето чрез разбирането, че хората, независимо че говорят различни езици или имат различни възгледи при разрешаването на конфликтите, може да осъществят съчетаване на интересите си. Стремещът е да се постигнат „печеливши“ решения за всички, като се увеличи общата полза по начин, по който нито една от страните не е оштетена. Предположението при този подход е, че е възможно удовлетворяване на потребностите на всяка от страните (за разлика от деструктивните преговори на преразпределение на ползите), т.е. всеки да получи подходящото решение.

ИЗВОДИ ОТ ПЪРВА ГЛАВА

Границите не са статични – дори и когато са непроменени пространствено много години, тяхната функция се променя като специфика и същност. Съответно граничните региони следват промените в границите – като функция и значение, което оказва въздействие върху живота на местното население.

Трансграничното сътрудничество не е очевидно, независимо от идентифицирането на общи интереси и споделени ползи, тъй като изисква позитивни и настоятелни взаимодействия въпреки сложността и комплексността на отношенията. Съществуващото трансгранично сътрудничество не показва териториалност в класическия смисъл, изразен чрез перспективата на националната държава. Необходими са „меки пространства“ при дефинирането на граничните райони, така че вместо на териториалното, да се обърне внимание на функционалното поведение.

Общите интереси от двете страни на границата насърчават желанието за позитивно взаимодействие, например при разрешаването на екологични проблеми за опазване на околната среда.

При наличие на споделено знание е възможно мирно разрешаване на териториалните конфликти, включително и чрез разделяне на територии и укрепване на граници.

Зони от типа „паркове на мира“ осмислят и подчертават общите характеристики на двете страни, представят „позитивните ценности“, споделени от двете страни на границата, и целят създаването на хармония, която измества конфликтите в граничните райони.

По-конкретно изводите от първата глава могат да се систематизират по следния начин:

1. Трансграничното сътрудничество не е очевидна даденост, а възможност, която изисква творческо мислене. Трансграничните партньорства могат да подпомогнат решаването на местни проблеми, както и удовлетворяването на потребностите в местен контекст.

2. Съществуването на границите и промените, които се случват при тяхното функциониране, предпоставят многоаспектно планиране както по време на установяване на границите, така и години след това. Това обстоятелство води до значими последици в бъдеще.

3. Дефицитът на познания и координация може да ограничи значително възможностите за осъществяване на трансгранично сътрудничество на ниво общински и областни администрации. Коректното управление в граничните региони може да доведе до увеличен търговски обмен, чрез който да се подобри цялостното

икономическо състояние в съответните зони, което е от полза за местните жители и за смекчаването на конфликтите.

4. Създаването на споразумения с участието на различни заинтересовани страни, които не са представители на правителствата, е способ за преодоляване на трансграничните проблеми, свързани с опазването на околната среда.

Втора глава: „Трансгранично сътрудничество в Европа и в Израел“

Във втора глава са разгледани редица елементи на трансграничното планиране в Европа и Израел. Представен е акцент върху множество конкретни проекти, които са проучени задълбочено, за да се осмисли случващото се и в пограничния регион, в който живее авторът на изследването.

Дисертационният труд описва типове сътрудничества през различни исторически периоди. Първото изследване е по отношение на регион Роя – на границата на Италия и Франция, където, според изследването на Мини (Minghi) от 1991 г., е предприето сътрудничество до края на военните действия при страни, които по време на Световната война са враждували помежду си. Второто проучване описва сътрудничеството в планирането, което се реализира в днешни дни на границите на Германия, Полша и Република Чехия. Тази граница до 1990 г. разделя страни, някои от които са били под влияние на Съветския съюз, а в съвременieto са членове на Европейския съюз.

Сътрудничеството по отношение на планирането и развитието на граничните региони в Европа започва през 1950 г. със споразумение между Германия и Франция за създаване на Европейски регион (Еврорегион) между Германия и Холандия – като резултат от настояването на местните жители и за възстановяване на взаимоотношенията между местните власти.

По-късно усилията се насочват към икономическото развитие на западните граници на Германия с Швейцария, Белгия, Холандия и Франция. През 1980 г. интензифицирането на Общия пазар довежда до трансфер на стоки, движение на хора, капитал и идеи.

Шенгенското споразумение от 1997 г. довежда до отваряне на границите. През 90-те години трансграничното сътрудничество е в центъра на регионалната политика на Европейския съюз.

Терминът „еврорегиони“ се прилага по отношение на различни по размер и специфика на функциониране региони. В много от тези територии са налични регионални правителствени структури, както и определена институционална структура. Обхватът на регионите е от петдесет до сто квадратни километра и население от няколко милиона, което включва и етнически малцинства.

В последните двадесет години, с подкрепата на институциите в Европейския съюз, са определени около сто такива региона на територията на Европа. Те включват около 10 % от населението на Европа. Инвестира се основно в областите на комуникациите и транспорта, както и в допълнителни сфери, като опазване на околната среда, културен обмен, здравеопазване, образование и туризъм. Областите, свързани с ежедневието, получават по-малко инвестиции.

От 1990 г. граничните райони в Източна Европа са основа за приобщаване към Европейския съюз – с различни нива на администрация и управление, опит в трансграничното сътрудничество и усилия за намаляване на икономическите несъответствия.

Европейското териториално сътрудничество е център при конструирането на общоевропейско пространство и основа на Европейската интеграция. То има ясна европейска добавена стойност: „подпомага увереността, че границите не са бариери“, сближавайки европейците, способствайки за решаването на общи проблеми, улеснявайки споделянето на идеи и материални блага и насърчвайки стратегическия подход при постигането на общите цели.

Планирането в Израел не винаги видимо води до сътрудничество между двете страни на границата. Основната концепция е свързана с предположението, че при настъпване на мирни отношения ще започнат процесите на отваряне на границите и Израел ще „има какво да предложи“ в различните области на планиране, като например: създаване на транспортна свързаност и развитие на търговията.

В Националните планове за развитие са установени цели, които дават възможност за бъдещо сътрудничество и очертават контурите на трансграничните зони. Наред с плановете, които съдържат позоваване на близостта до границата, съществуват и такива, които пренебрегват съществуването на прилежаща граница или я припознават като „необходимо зло“.

Тази част от дисертационния труд представя множество примери за наличното трансгранично мислене по отношение на планирането, като повечето от тях се фокусират в северните райони на Израел, на границата между Израел и Ливан, независимо че границата е затворена и между страните (все още) няма споразумение за сътрудничество, още по-малко мирен договор. Пример за такова планиране е регионът Гилбоа (Gilboa). По отношение на бъдещото пресичане на границата между Израел и Палестинската автономия, на граничния портал в района Йенин (Jenin) се планира въвеждане на търговски такси, което също е обект на дискусия.

Наличието на трансгранични транспортни мрежи е в основата на съществуването на трансгранични партньорства. Често именно местните интереси изискват създаването на ефективни, ефикасни и удобни трансгранични транспортни мрежи, които дават възможност за икономическо развитие в периферните региони и предотвратяват негативните процеси, които влияят върху местното население. Всички изследвани в предходната част на дисертационния труд случаи доказват, че трансграничното транспортно планиране е основа за наличието на сътрудничество между жителите от двете страни на границата. Планирането на транспорта в Израел е в по-голямата си част централизирано, което се изразява както в националните транспортни схеми, така и в планирането, произтичащо от тях, и то обикновено се осъществява от публичните дружества.

ИЗВОДИ ОТ ВТОРА ГЛАВА

Основното заключение, което може да се представи въз основа на изследваните примери във втора глава, е, че трансгранично сътрудничество е възможно дори между региони, преживели войни и враждебност.

Границите не „изчезват“, но техните свойства и същност се променят и това води до промяна в естеството на районите, през които преминават. Районите, които са „крайни зони“, могат да се променят и да станат „централни“ и да имат много добри постижения или да регистрират по-добри такива в резултат от промяната.

Общите интереси от двете страни на границата създават необходимостта от сътрудничество дори и при наличието на значителни разлики между районите – икономически и културни различия, различия в желанието за партньорство.

По-конкретно изводите от втора глава могат да се систематизират по следния начин:

1. Транспортните системи – пътища и железопътни линии, играят съществена роля за определянето на възможностите за сътрудничество. Често именно създаването на транспортни системи предшества другите видове сътрудничество.

2. Проблемите по опазване на околната среда изискват трансгранично коопериране. Намирането на взаимнополезни решения на тези проблеми може да доведе до бъдещо коопериране и в други области.

3. Икономическите възможности се пораждаат преди политическата воля на държавата. Местните и регионалните дейности за сътрудничество са по-значими от иницирираните на централно държавно ниво.

4. Основните планове за развитие следва да припознаят „оптимистичната гледна точка“ и да изразят важността на днешното планиране за бъдещото развитие. Трансграничното планиране в настоящето конструира основата за трансграничното сътрудничество в бъдещето.

5. Независимо че решаваща роля за формулирането на бъдещите политики на мира имат основните правителствени планове за управление, то очертаването на мерки за действие в пограничните региони, основаващи се на възможности за сътрудничество, може да е от съществено значение за бъдещето.

Трета глава: „Сравнително изследване на граничните райони в България и Израел“.

Трета глава включва сравнително изследване на границите на България и границите на Израел. Изследователите⁹ намират за възможен подобен тип изследване и установяват перспективите в прилагането на опита от проучванията на една граница към друга. Нещо повече, открояват се основни елементи дори и при много различни една от друга граници.

Независимо че на пръв поглед двете страни изглеждат много различни, те са сравними по редица показатели: и двете страни са ситuirани в периферията на континентите, към които принадлежат, познават в исторически план множество завоеватели, империи и други сили, които са проявявали интерес към техните земи.

И двата народа имат древни исторически корени. И в двете страни населението е немногобройно – около 8 млн. жители.

Важно е да се отбележи, че българските граници са установени, което не е факт за всички израелски граници. Границите на Израел със Сирия например не са договоряни като междудържавни граници от 1967 г., и както е добре известно, няма споразумение с палестинските власти за отделяне и създаване на гранична линия между държавата Израел и Палестина.

Основата на сравнението на границите е изчислението на съотношението граница–територия с оглед на осмислянето на значението на границите за територията.

Площта на България е 110 879 кв. км (110 370 кв. км според European commission, June 2017, Bulgaria Statistical Factsheet, CIA – Worlds fact book). Дължината на границите е 1806 км.

Съотношението граници–територия е 1:60.

Израел е с площ 20 300 кв.км и дължина на границите 1068 км.

Съотношението граници–територия е 1:19.

Друг метод на сравнително изследване на границите с оглед на осмислянето на функциите им е калкулирането на средната дължина между граничните пунктове. Основава се на допускането,

⁹ **Wastl-Walter, D.** (2011) *The Ashgate Research Companion to Border Studies*, Ashgate, UK

че колкото повече гранични пунктове съществуват, толкова повече са и възможностите за сътрудничество.

Средна дължина между два трансгранични пункта:

Димитров¹⁰, 2015

България		Израел	
Румъния	60,8	Йордания	103
Турция	80,0	Египет	69,3
Гърция	82,3	Ливан	39,5
Република Македония	49,3	Сирия	92
Сърбия	63,6	Ивицата Газа	29,5

Видно е, че в два от случаите Израел има доста по-дълги разстояния между две пресечни точки (гранични пунктове) – с Йордания и със Сирия, докато при другите две граници – с Ливан и Ивицата Газа, разстоянието между два гранични пункта е значително по-малко.

И в двете страни има точки, в които границите са между три държави:

България – Румъния – Сърбия; България – Република Македония – Сърбия; България – Гърция – Република Македония и България – Гърция – Турция.

Израел – Ливан – Сирия; Израел – Сирия – Йордания; Израел – Йордания – Египет; Израел – Египет – Ивицата Газа.

„Тройната граница“ („Triangle border“) създава по-усложнена ситуация, в която имат роля интересите на три различни държави.

Може да се определи, че докато в последното десетилетие на 20 век границите на Израел и България са отворени в някои части, то характерно за началото на 21 век е затварянето на границите и укрепването им. Независимо от различните причини за отваряне на границите затварянето им е продиктувано от сходни мотиви: проникване на терористи или нежелани нарушители.

Като първо предизвикателство и бъдеща перспектива е признаването на самите граници вече не просто като линии на

¹⁰ **Dimitrov, S.** (2015) "Geographic location and contemporary state borders of Bulgaria". – Espaço e Economia. Revista brasileira de 7 | 2015 : Ano IV, Número 7 espaocioeconomia.revues.org

картата или физическо отделяне на държавите, а като собствено пространство на зони на обмен, свързаност и сигурност. Граничните зони не трябва да се смятат единствено и само като области на развитие на границите на Европа.

Съществува напрежение между идеята за „свързана и мрежова Европа“ и модела Шенген за охраняване на външните граници. Шенген представлява пространство на неограничена вътрешна мобилност в съчетание с „твърди“ външни граници, създадени да контролират потоците от терористи, престъпници или незаконни имигранти.

Необходимо е превръщането на границите в контактни зони: тези области трябва да са „мостовете между държавите“, „каналите на взаимно разбирателство между народите“, „граница на просперитет“ и „люлки на развитието“. Факторите, които насърчават трансграничното сътрудничество, са традицията и опитът в изграждане на партньорски взаимоотношения, подходящи общи механизми на местните власти, наличност на достатъчно финансови ресурси и пр.

Както се проследява в тази глава, някои съвременни проучвания определят необходимостта от разграничаване на политическите намерения и самоизтъкващите реторики от действителното сътрудничество – „повече мрежово мислене е необходимо, за да се затворят пролуките в мрежата“. Примерите показват, че местните намерения и контактите между хората са по-значими в успешните съгласувани проекти.

Най-важното постижение е вече установеното взаимно доверие между програмиращите органи и бенефициентите, така че да се признават като надеждни и отговорни партньори¹¹. Партньорството и съвместните дейности са ключовият инструмент за растеж и повишена конкурентоспособност на регионите.

Развитието на двустранното сътрудничество между организациите в две страни не се определя от различната социална и икономическа среда за предприемачество, какъвто е случаят между Гърция и България. Факторите, които възпрепятстват сътрудничеството, обикновено са правни ограничения, спорове за отговор-

¹¹ Partnership. (2016) Handbook of best practice, Performance of Impact Evaluation of the IPA Cross-border Programs 2007–2013, managed by the Republic of Bulgaria.

ностите на различни нива на управление, ограниченият опит на местните власти при реализирането на програми за развитие и пр.

ИЗВОДИ ОТ ТРЕТА ГЛАВА

В Югоизточна Европа се очаква, че икономическата ситуация в регионите, които граничат със страни – кандидати за членство в ЕС, е потенциалът, който като следствие може да доведе до разширяването на Европейския съюз. В Израел гледната точка е различна: под въпрос е дали ще бъде налично оптимистично бъдеще в съседните страни, какви са процесите в тях, дали има някаква възможност за сътрудничество с тях.

В някои случаи промените в динамиката на границите укрепват националната идентичност, докато в други случаи подобни промени правят националната и етническата идентичност подвусмислена. На границата между България и Гърция едновременно съществуват и двете тенденции.

Липсата на подходяща инфраструктура за преодоляване на географските бариери е въпрос на желание и налични средства. Ако и двете страни искат да реализират проекти за трансгранично сътрудничество, може да бъде намерена финансова подкрепа от различни източници – от Европейския съюз или от друга заинтересована страна.

Възприемането на идентичността при малцинствата, живеещи в граничните региони, е сложно: мнозинството християни са в градовете, докато мюсюлманите са в селските региони. Малцинствата, които живеят в периферията на страната, не се самоопределят като български етнос. Арабско-израелските граждани са включени в подобни въпроси относно идентичността – при техния арабско-палестинско-израелски произход съществува сложност в самоопределянето, което в много случаи се решава по креативен начин: като политическа идентичност – палестинци, но в ежедневието – израелтяни (западно ориентирани като образование и навици).

Съвременните граници на Европейския съюз с България, Румъния и Турция може да се разглеждат като потенциално европейско пространство, което вече е в процес на формиране в резултат на обхватни икономически, образователни и комуникационни мрежи – като трансевропейските коридори и железопътни

мрежи, които преминават през страните с работещи трансгранични програми, създадени с цел облекчаване на маргиналността, за да може днешните „външни граници да представляват утрешното вътрешно пространство“.

След големите промени от 1990 г. границите в Югоизточна Европа вече не са просто линии на картата или физически отграничения между националните държави. Те имат собствено пространство и са специфични зони от двете страни на границата. Началото на проектите за съгласуваност не се случва „на един дъх“, техният успех зависи от необходимостта и волята на двете страни, както и от наличните средства и опит в сътрудничеството и партньорството.

Програмите за трансгранично сътрудничество в България са в непрекъснато напрежение между ползите и затрудненията от членството в ЕС, тъй като нуждите и желанията на местните жители, както и контактите между тях са по-значими в успешните проекти за съгласувано развитие, но същите се осъществяват трудно без външна финансова подкрепа. Освен това от 2015 г. се наблюдава и обтягане на отношенията между идеята за „свързана Европа“ и идеята на Шенгенското пространство за засилване на охраната при външните граници.

През 21 век отново, и то в по-висока степен, се повдига въпросът за сигурността в граничните региони, преминаването на границите, или за усещането за несигурност и нестабилност. В подобна ситуация трансграничното сътрудничество и оптимистичното планиране не са очевиден подход. Отвъд тези процеси е възможно развитието на двустранни отношения и партньорства между организации в граничните си страни независимо от различията в социалната и икономическата среда. Споровете относно отговорностите на различните нива на управление и ограниченият опит на местните власти по отношение на програмите за развитие може да бъдат преодолені.

Въпреки че има възможност да се намерят сходни елементи между границите на България и Израел, по отношение на планирането на външната среда трудно може да се приложи българският трансграничен опит в Израел. Впечатляващ е фактът, че българският опит се основава на управлението и отговорностите съгласно изискванията на Европейския съюз. Израел няма подобна възмож-

ност, каквато Европейският съюз предоставя за насърчаване на развитието. Организацията на обединените нации (ООН) не съумя да поддържа истински баланс за средиземноморско партньорство. Вероятно Израел и съседните страни ще трябва да си сътрудничат без организация, която да подпомага и финансира проекти за партньорство. Положителният аспект е в европейския опит за местни инициативи, който често се оказва по-успешен, отколкото големите проекти на Европейския съюз.

По-конкретно изводите от третата глава могат да се систематизират по следния начин:

1. Българските проекти за трансгранично сътрудничество доказват необходимостта от такъв тип проекти за развитието на местната икономика и за благополучието на местните общности.

2. Трансграничното сътрудничество не само спомага за това крайните региони да не бъдат „изолирани“, но и ги превръща в значима и уникална зона, с което се насърчава и като цяло развитието на страните.

3. Всеки етап от преобразуващите процеси, в които хората са ангажирани, включва както съгласието, така и съпротивата срещу държавата.

4. При наличен процес на засилване на отбранителните сили, от една страна, е претенциозно същевременно, от друга страна, да се наблюдава съгласуваност при планирането на регионалното развитие в трансграничните зони.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

1. Модел за планиране в граничните региони

В заключение е представен моделът за планиране в граничните региони.

Моделът за планиране в граничните региони е основният принос на дисертационния труд. Той обобщава заключенията в изследването, като изследва възможността за регионално планиране в граничните зони, когато сътрудничеството е възможно, като също така осмисля разрешаването на общи проблеми от двете страни на границата.

Целта на модела е да онагледява и представи процеса на планиране в граничните райони, като отчита и двете страни на

границата. Целият регион се разглежда като функционална единица със сходни характеристики и общи проблеми.

Моделът позволява лицата, вземащи решения за формулиране на политики на местно и национално ниво – от регионалните власти до представителите на парламента, както и местните и националните органи за планиране на граничните зони, да се възползват от инструмента за планиране и да насърчат развитието на трансграничния регион и благополучието на неговите жители.

Моделът може да бъде използван като стимул за регионално планиране от съответните органи, национални и местни, независимо от това дали законодателството им вмениява подобни пълномощия.

Институциите, определени като отговорни по отношение на регионалното развитие, ще имат възможност да използват модела като насоки в процеса за планиране. Институциите, които бюджетират и финансират регионалното планиране, като министерства или органи на местните власти, ще могат чрез модела да оценят процеса на планиране.

Моделът включва участието на гражданите на граничните региони и неправителствени организации, като организациите за опазване на околната среда, а насърчаването на тяхното включване е значима същност в цялостния процес.

Моделът включва процес на посредничество (медиация), чрез който може да се осъществят бъдещи директни срещи и партньорства, като медиацията се прилага независимо от наличието или липсата на директна съвместна дейност.

Моделът е изграден въз основа на проучването на европейския и израелския опит и може да бъде използван както от органите за планиране в Израел, така и в друг контекст, където границите са затворени и отношенията – усложнени.

2. Структура на модела

Лявата част на модела предлага общо планиране в гранични региони, където е възможно трансгранично сътрудничество по подобие на европейския опит, който показва, че при планиране „отдолу-нагоре“, чрез включване на местните жители, се постигат

положителни резултати. Личните срещи и опознаването на „другия“ способстват за откриването на обща основа и преодоляването на предразсъдъците. Със или без намеса на трета страна или организация (например ЕС) подкрепата от неправителствените организации задвижва процеса и цели разрешаване на проблемите, както, разбира се, и включването на законоустановените органи за планиране на регионално и национално ниво. Процесът се основава на инициативата „отдолу-нагоре“ и води до успех, който не винаги е налице при инициативи от националните власти.

Моделът се отнася до случаи, при които не съществуват възможности за трансгранично сътрудничество в планирането или развитието на граничните региони. Изследването представя различни способи за регионално планиране, при които са налице ползи за всички жители и на общите проблеми се гледа като на предизвикателство, благодарение на което става възможно развитието на регионите в бъдеще, дори когато сътрудничество не е налично в настоящето.

Вторият етап, който се проучва, е свързан с волята за диалог, дори и да не е директен. Налице са две възможности за недириктен диалог: при воля за включване от страна на трета – външна организация, или подпомагане чрез съществуващите военни органи за предварително сътрудничество.

В единия от случаите намесата на „трета страна“ е фактор, който не съществува обективно от двете страни на границата, но и двете страни разчитат на него и му се доверяват. Този „трети играч“ трансферира информация, искания и предложения за планиране и развитие в общия граничен регион. Европейските институции „играят тази роля“, като често са и мотиватор, и финансиращ фактор, който прави възможно съществуването на трансгранични проекти.

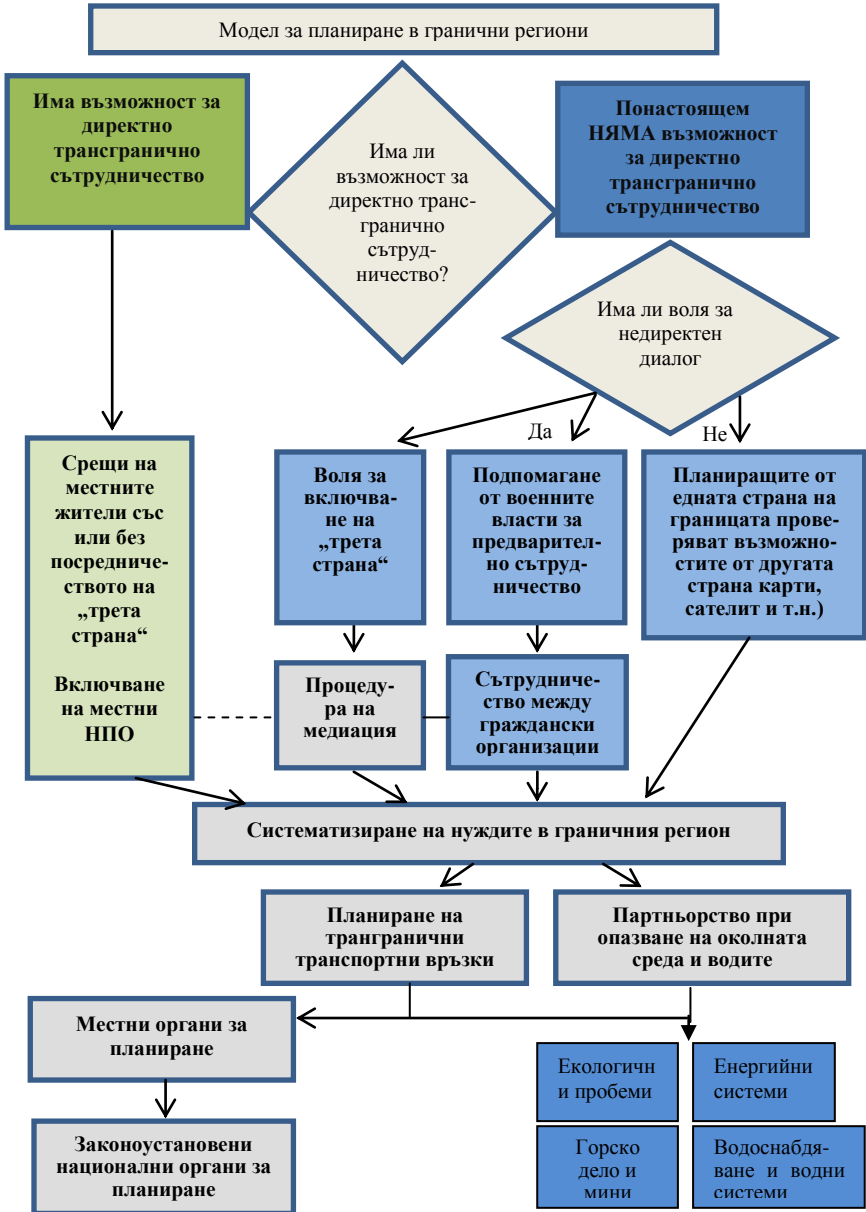
Дори и ако Европейският съюз няма отношение към границите на Израел, включването на европейски неправителствени организации или международни организации, както и на различни организации на Обединените нации може да играе значима роля на медиатор, чрез което да се улесни осъществяването на бъдещи директни срещи и последващо сътрудничество. Процедурата на

планиране, при която се използва посредничеството (медиацията), е обяснена подробно в Глава първа на дисертационния труд.

Другият случай е свързан с това дали военните сили биха могли да придвижат процесите към диалог. Понякога са налични механизми за военно сътрудничество, в частност по отношение на местните военни сили. Макар и подобни процеси да не са публични, фактически именно те решават ежедневни проблеми, за да може локалните инциденти да не се превърнат в мащабен конфликт. Може да се използва предимството на военните апаратури да предават послания, да разпознават общи проблеми и да подпомагат тяхното решаване, например по отношение на земеделски вредители или нанесени природни щети. Разбира се, стремежът е решаването на подобни проблеми да се прехвърли от управлението на местните военни служители към компетентните по отношение на подобен тип проблеми граждански органи.

Дясната част на модела представя ситуации при липса на воля за недиректен диалог и вероятно събужда представа за неприложимост в близко бъдеще. Насочва ни към планиране на граничния регион по отношение на прилежащата към едната граница зона, но в перспектива и с разбирането на важноста да се планира по начин, който в бъдеще ще позволи сътрудничество между двете страни на границата. Подобно планиране, осъществено от отговорните органи за граничните региони, използва карти включително и на пространствата от другата страна на границата, сателитни образи и друг вид налична и достъпна информация с цел да създаде такъв тип програма, от която също биха могли да се възползват и жителите от другата страна на границата. Планът трябва да отчита особеностите на терена, локацията на населените места, използването на земята и земеделските площи и от другата страна на границата, както се правят всички планове за регионално развитие. Планиращите може да изготвят „карта“ на нуждите в граничния регион и да съдействат за подготовка на програми/проекти, чрез които да се решат споделените проблеми.

3. Графика на модела

4. Основни изводи и препоръки от дисертационния труд

1. Израел трябва да продължи да планира оптимистично и да използва дългосрочното планиране като инструмент за постигане на мирно бъдеще. Ролята на израелските органи за планиране е в преодоляването на реалността в ежедневието и създаване на възможност за различно бъдеще.

2. Планирането на национално ниво трябва да се осъществи по начин, по който да бъдат включени и местни, и регионални експерти. Такъв тип политика би могла да проникне в области, където понастоящем не съществува планиране с подобна визия.

3. В съответствие с констатациите и модела на проучването препоръката е да се позволи на пазарните сили да насърчават местни трансгранични проекти, тъй като така се приоритизират местните икономически интереси спрямо политическите съображения.

4. Израел трябва да намери решение за екологичните трансгранични проблеми и да не се предава пред съществуващите препятствия за такъв тип съгласувани проекти с Йордания и палестинските власти. Пример за инициатива за екологично сътрудничество с Ливан и Сирия, чрез медиацията на трета страна, въпреки войната с Израел, е "Паркът на мира" в Голанските възвишения.

5. Израел трябва да продължи с планирането на транспортни системи, които правят възможни трансграничните контакти при отваряне на границата. Това е мярка за изграждане на доверие и важен показател за оптимизъм. Убедена съм, че тези планове са известни на съседните страни, и дори днес да изглежда безнадеждно, органите по планиране от другата страна на затворените граници виждат ползите от тези планове.

6. Израел трябва да насърчава местните инициативи на гражданите в граничните региони, да доведе до решения „отдолу-нагоре“, да смекчи административните решения на силите за сигурност или държавните органи, защото по своето естество те работят по-бавно, и да насърчава доброволческите организации – местни и международни, които се интересуват от създаването на трансгранични партньорства.

7. Малцинствата, живеещи в близост до границата, биха могли да бъдат общата добра връзка от двете страни на границата и Израел трябва да приеме подход, който не разглежда малцинствата като заплаха. Независимо че сегашното положение в Сирия затруднява подобно планиране, местното население, което живее в северните Голански възвишения и планината Хермон, може да направи такова развитие възможно.

8. От изключителна важност е създаването на множество гранични пунктове, което може да се планира при изграждането на оградата на границата с Йордания, тъй като има отношение и към границата с Египет, но може да се планира и за затворените граници с Ливан, Сирия и Ивицата Газа. За съжаление бившите гранични пунктове, които бяха отворени в миналото и позволяваха контролираното преминаване на хора и стоки, са затворени през последното десетилетие. Но както вече доказахме, планирането трябва да е дългосрочно и с оптимистична визия.

Изследването показва, че мисленето с ориентация към планиране днес поставя основите на бъдещата реалност на мира и съобразно подобен тип мислене, рано или късно, ще просъществуват в действителност отворени граници и различни нива на планиране в Израел, които ще доведат до основаването на трансгранични партньорства.

Вместо границите да се възприемат като нещо естествено, а трансграничното планиране – като нещо неестествено, това научно изследване предлага поглед към границите като към изкуствено разделяне, а към трансграничното сътрудничество като към естествен и логически факт на действителността.

Правилното планиране в граничните райони, дори и по време на конфликт, може да насърчи смекчаването на регионалните конфликти и да подпомогне сътрудничеството, от което ще имат полза регионите и техните жители от двете страни на границата. Предложеният модел за планиране в граничните региони отразява оптимистичното мислене за планиране в тези зони. Надяваме се, че ще настане ден, в който частта от този модел, описваща затворените граници, ще бъде неприложима и ще бъде възможно общото планиране в граничните зони в целия свят.

IV. ПРИНОСИ В ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Приносите на дисертационния труд са в съответствие с поставените задачи, а именно:

Задачи	Приноси
<p>Да се проучат съществуващи трансгранични сътрудничества (ТГС) в Европа и да се направят изводи от тези процеси, като се идентифицират възможности за тяхното прилагане при планирането на граничните райони в Израел.</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Установено е, че трансграничното сътрудничество в Израел е възможно въпреки че не е налице „чадърът“ на Европейския съюз. – Установено е, че проектите, разработени и реализирани с подхода „отдолу-нагоре“, са по-успешни от национално зададените (централизираните). Доказано е, че включването на местните граждани и институции е полезно. – Установено е, че транспортните проекти и проектите за околната среда са най-често срещаните в трансграничното сътрудничество в Израел.
<p>2. Да се представи възможност за прилагане на нови подходи при кооперирането на граничните райони.</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Разработен е т.нар. “позитивен подход“ в планирането на трансграничното сътрудничество и е доказано, че той е възможен дори когато е налице затворена граница. – Разработени са различни варианти за планиране на граничните региони.
<p>3. Да се изследват и представят подобни ситуации в развитието на граничните райони в България и Израел.</p>	<p>Установено е, че двете страни имат подобни предизвикателства при обезпечаването на сигурността на границите (по периферията във връзка с малцинствата, които живеят там).</p>
<p>4. Да се разработи един практически и полезен модел на планиране в допълнение към научното изследване.</p>	<p>Разработен е модел за планиране на граничните райони и той дава добри възможности на управляващите плановите процеси да го използват като средство за развитие на граничните райони в полза на живеещите там.</p>

<p>5. Да се представи интегрираният подход като възможност за планиране на граничните райони.</p>	<p>– Доказано е, че планирането на опазването на околната среда в демократичните системи по природа има интегративен/интегриран характер и комбинира различни нива на планиране – от държавно/правителствено до планиране от местните власти, неправителствени организации и граждани.</p> <p>– Създаването на граничен регион като единица за планиране с единен орган за планиране е доказано като необходимо средство за ускоряването на трансграничното сътрудничество.</p>
---	---

По-важните приноси могат да бъдат представени, както следва:

1. В дисертационния труд е разработен модел, чрез прилагането на който става възможно планиране в трансграничните региони, основано на сътрудничество.

2. Моделът има практическо приложение – дава възможност на вземащите решения и правещите политики на местно и национално ниво – от регионалните до националните власти, както и местните и националните отговорни институции да използват инструментите на планирането по начин, по който да насърчат развитието на регионите и да гарантират ползи за местните жители.

3. Разработен е оптимистичен подход към инструментите за планиране с оглед постигане на бъдещо трансгранично сътрудничество. „Оптимистичното планиране“, представено чрез изследването, е фундаментът за трансгранични партньорства в бъдещето.

4. Разработеният модел на процеса на планиране може да бъде използван от органите за планиране в Израел, както и в други райони в света, където границите са затворени.

5. Разработени са няколко варианта на планиране в граничните региони, чрез които се постигат ползи за местните жители при възприемането на общите проблеми като предизвикателства, чрез които става възможно насърчаването и развитието на тези региони

чрез бъдещи партньорства, дори и при невъзможност за сътрудничество в настоящето.

6. Доказано е, че интегрираният подход на сътрудничество е подходяща концепция за планиране на граничните райони.

7. Предоставените ключови препоръки към органите на планиране в Израел с оглед използване на бъдещи инструменти в процеса на планиране на граничните региони могат да се приемат като практически приноси на дисертацията.

Специфичен принос на дисертационния труд в контекста на трансграничното планиране в Израел:

Специфичният принос на дисертационния труд е насочването към темите, които правят възможно сътрудничеството и подпомагат осъществяването на процеса на трансгранично планиране.

Дисертационният труд доказва, че разрешаването на споделени проблеми е първият катализатор на трансгранично сътрудничество. Планирането въз основа на решаването на даден проблем е мотивиращ фактор и „двигател“ на процеса на развитие на трансграничните райони.

Проблемите на околната среда и екологичните проблеми по природа са трансгранични и изискват общи решения въз основа на сътрудничество, както и транспортните решения, които подпомагат икономическото развитие и повишават жизнения стандарт в граничните региони. Изграждането на трансгранични транспортни съоръжения е пресечната точка при ползването на съотносими предимства и от двете страни на границата, което довежда до реално изпълнение на плановете за опазване и на околната среда.

Трансграничните партньорства не се появяват по „естествен път“, а въз основа на инициативност и воля. Изследваните примери изразяват трудностите, пораждащи се по време на сътрудничеството, което основно се изразява в: различията в подхода на институциите, финансовите и технологичните средства, културните особености на местното население.

При всички разгледани примери се доказва, че местните решения са тези, които пораждат сътрудничеството, и това създава оптимистична нагласа и вяра, че сътрудничеството в планирането и развитието на граничните региони е жизненоважно и е в полза на

всички партньори, защото всички са в печеливша ситуация. Икономическите интереси преодоляват или намаляват предразсъдъците и нагласите от историческото минало, както и правят възможно задълбочаването на партньорските взаимоотношения за споделено развитие. Планирането е мотивирано от икономическия потенциал за развитие и по този начин се намалява напрежението между страните. Допълнително може да се приложи и европейската система за планиране, която съчетава двата подхода – „отдолу-нагоре“ и „отгоре-надолу“, тоест от местното към централното и от централното към местното ниво, с включването на изследователски институции, университети и икономически организации, като неправителствените организации лидерстват в партньорските отношения.

Друг приложим пример от европейския опит е нуждата да се експлицира наложителността на такъв тип сътрудничество, който акумулира капитал (в ерата на глобализация) и е способ за еманципиране и освободеност на регионалните политици при вземането на решения.

Въз основа на трансграничното сътрудничество е налице намаляване на силата и влиянието на държавата и растеж на системите за местно управление. Съществена характеристика е необходимостта да се положат усилия за откриването на хомогенен и цялостен облик на граничния регион, независимо че в действителност границите все още съществуват. Изследването доказва, че трябва внимателно да се определя този облик, защото нереализирането на очакванията води до неуспех при свързването на граничните райони. Понякога е нужно да се отстъпи и да се поставят по-скромни цели, които се отнасят до ежедневието на жителите в региона.

Тези изводи от разгледаните европейски примери доведоха до проучване на планирането в редица различни гранични региони в Израел. Това изследване установи, че различните системи за планиране в Израел, вариращи от местно ниво до нивото на държавните организации за планиране, често прилагат оптимистична визия: поставят цели за сътрудничество и декларират планирането в мирно време.

Понякога този оптимистичен дух достига и до местните нива, където са налични планове, оставящи „свободно място за бъдещо

планиране при отваряне на границите“. Други планове остават оптимистични само на нивото на целите, но в действителност на местно ниво няма явни нагласи за сътрудничество.

Европейският опит ни учи, че местните фактори мотивират сътрудничеството повече от общите регионални планове. Такива индикации за местни инициативи се откриват в редица точки по протежение на границите на Израел. Най-известен подобен пример е „Добрата ограда“ – портата на границата на Израел и Ливан в северния град Метула, която е позволявала преминаването на работници и стоки в продължение на около двадесет години, а днес е затворена. Планът за развитие на Метула показва оптимизъм за дните, когато портата отново ще бъде отворена.

Дисертационният труд показва, че първата и най-важна стъпка са прилагането на европейския опит в опознаването на „другия“ и личните срещи между жителите в граничните региони, защото това са ключовите фактори за изграждане на доверие, намаляване на предразсъдъците и създаване на стабилна основа за трансгранично сътрудничество. Израелският опит с преминаването през границата край Метула доказва валидността на това твърдение през дълъг период от време.

Транспортното планиране в Европа след края на Втората световна война мотивира трансграничното сътрудничество. Преди повече от 20 години (1994 г.) в Израел е решено Министерството на транспорта да поеме трансграничното планиране. Ръководителят на пристанищния и железопътен орган предлага първоначални планове за железопътни линии, които може да осъществят връзката на Израел със Сирия и с Йордания.

Днес се полага железопътна линия по историческата долина, през която до 1940 г. се е пътувало от Ирак и Сирия до Хайфа. По подобен начин се планира и път, който ще продължи на север по западния граничен пункт между Израел и Ливан.

Дисертационният труд предлага оптимистична визия на инструментариума за планиране с оглед постигане на бъдещо трансгранично сътрудничество. Изследването показва, че е възможно да се учим от европейския опит, където добрата воля и добрите намерения, с които започва процесът, изграждат доверие, създават споделени цели и общи програми за развитие, а местните трансгранични

интереси са водещи в макар и недългия период на сътрудничество на всички нива – местно, регионално и дори по-обхватно.

Това научно изследване доказва, че дори гранични региони, различаващи се помежду си по стандарт на живот, наличие на ресурси, нива на управление и прочее, имат местни интереси, въз основа на които се създава сътрудничество независимо от затрудненията и бюрокрацията от страна на правителствата. Изследването представя примери, в които трансграничното мислене е реализирано в планиране дори когато съответната граница е била затворена между страните и дори когато (все още) не са налични никакви споразумения, включително и мирни договори. Такъв тип планиране е определено от изследователите като „оптимистично планиране“, защото предвижда бъдещото отваряне на границите и осмисля значимостта на планирането днес за реализирането в бъдеще. Именно „оптимистичното планиране“ е крайъгълният камък в бъдещите трансгранични партньорства.

Европейският опит показва, че осведомеността относно бюрократичните спънки и предварителната организация на процесите за сътрудничество, често и чрез използването на „трета страна“ като медиатор, най-малкото в началото на процеса, може да преодолеят пречките и да направят възможен ефикасния и устойчив диалог. В Близкия изток напреженията създават трудности при изграждането на доверие. Това доверие подпомага местните власти да осъществяват автономни решения, които включват трансгранични съвместни действия. В реалността и при възприятията за сигурност, които съществуват днес на нашите граници, доверието не изглежда реалистично, но вероятно подобни възможности ще доведат до сътрудничество в бъдеще.

V. ПУБЛИКАЦИИ, СВЪРЗАНИ С ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. **Yaar-Waisel, T.** (2016) Good plans make good neighbors – cooperation in planning border regions, http://ejournal.vfu.bg/bg/pdfs/Tal_Yaar_Sept_ember_2016.pdf

2. **Yaar-Waisel, T.** (2016) Design and development of rural areas adjacent to the border – whether Israel can learn from Europe? *Israeli Geographical Association Conference*, Tel Aviv University, 25–26. Dec. 2016 (Hebrew).

<file:///C:/Users/Tal/Documents/>

[מחקר 2012/כנס 2016/האגודה 2016/הגיאוגרפיה 2016/מחקר 2012/כנס 2016/האגודה 2016/הגיאוגרפיה 2016](#)

[2016/הגיאוגרפיה 2016/מחקר 2012/כנס 2016/האגודה 2016/הגיאוגרפיה 2016/מחקר 2012/כנס 2016/האגודה 2016/הגיאוגרפיה 2016.pdf](#)

3. **Yaar-Waisel, T.** (2017) Good plans make good neighbors – Feasibility of Cooperation in Planning and Developing Border Region (Hebrew), *Conference at Oranim Academic College for Education*, 13 February 2017

<http://www.oranim.ac.il/sites/heb/research-information-resource/research-evaluation/conf/congress/congress-2017/pages/default.aspx>

4. **Yaar-Waisel, T.** Planning border regions – looking to the future – border areas planning model (In publishing judgment) (Hebrew), *Horizons in Geography*, Geography Haifa University. <http://www.jstor.org/journal/horigeog>

5. **Yaar-Waisel, T.** Bordering the impossible – border regions optimistic planning (In publishing judgment), *International Research Journal of York University* ISSN 2373-3314 <http://www.irjyu.com>